

DOI 10.35423/2078-8142.2026.1.1.9
УДК 271.2:316.75:316.334.3:355.01

О. Є. Бродецький,

*доктор філософських наук, доцент кафедри філософії та культурології
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна
e-mail: o.brodetskyi@chnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1769-9036>*

М. В. Щербань,

*кандидат історичних наук, кандидат наук з богослов'я,
доцент кафедри філософії та культурології
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
м. Чернівці, Україна
e-mail: m.shcherban@chnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7785-1936>*

ДІЯЛЬНІСТЬ ЛІДЕРІВ УПЦ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ПАТЕРНИ ЦІННІСНОЇ АФІЛІЙОВАНОСТІ ЩОДО ДЖЕРЕЛА АГРЕСІЇ

Анотація. Предмет дослідження – ціннісна залученість лідерів УПЦ до наративів і практик ідеології «руського міра». Автори ставлять за мету експлікувати ключові патерни символічної лояльності верхівки цієї релігійної структури до джерела агресії, зміцнюючи смисловий ресурс запобігання подальшим ідеологічним і фізичним вторгненням Росії. Методологія базується на патерновому та критичному дискурсивному аналізі з увагою до вербальних, естетичних і жестово-комунікативних смислів. Емпіричну базу становить спектр офіційних заяв, сповіщень про активності та інших церковно-маніфестаційних матеріалів за 2012–2025 рр. Виявлено повторювані моделі: контрольовані паломництва, поширення текстів з імперськими інтенціями, участь у лобістських щодо інтересів Росії ідеологічних заходах за кордоном. Практичне значення

статті полягає в настанові на підвищення релігієзнавчої та етичної грамотності вірян, безпекової опірності та здатності суспільства до критичної рефлексії.

Ключові слова: Українська Православна Церква Московського Патріархату (УПЦ), Російська Православна Церква (РПЦ), ідеологія «русского мира», церковні функціонери, символічне управління, патерновий аналіз, релігійна безпека, імперські нарративи, соціальні практики, російсько-українська війна.

O. Brodetskyi,

*Doctor of Philosophical Sciences,
Associate Professor, Department of Philosophy and Cultural Studies,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine
e-mail: o.brodetskyi@chnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7785-1936>*

M. Shcherban,

*PhD in Theology, PhD in History,
Associate Professor, Department of Philosophy and Cultural Studies,
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine
e-mail: m.shcherban@chnu.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7785-1936>*

ACTIVITIES OF UOC LEADERS DURING THE WAR: PATTERNS OF VALUE-ORIENTED AFFILIATION TO THE SOURCE OF AGGRESSION

Abstract. *The subject of the study is the value-semantic involvement of high-ranking clergy of the Ukrainian Orthodox Church (UOC) in the narratives and practices of the ideology of the Russkiy mir. The aim of the article is to explicate and empirically articulate the key patterns of symbolic manifestation of the ideological loyalty of the UOC leadership to the source of aggression.*

sion. This aim is oriented toward contributing to the development of an informational, educational and methodological resource for preventing further ideological and physical invasions by Russia. Methodologically, the study is grounded in an understanding of religious institutions as subjects of symbolic governance and in the conceptual nexus of “values / symbolic communication / social practice / security role”. A pattern analysis is employed to identify and typologize recurrent socio-value practices in the activities of UOC leaders, alongside procedures of critical discourse analysis with attention to verbal, aesthetic, and gestural-communicative meanings. The empirical base consists of official statements, news reports, and publications from the official resources of the Russian Orthodox Church (ROC) and the UOC from 2012 to 2025, as well as expert materials in the field of religious studies. The relevance of the study is determined by the existentially liminal situation of Ukraine’s defense against the Russian aggressor and by the need for a humanitarian-security reflection on the role of religious leaders in shaping the value orientations of communities. The scientific novelty of the research lies in the application of pattern analysis to the concrete practices of high-ranking UOC clergy and in the systematization of material that complements existing scholarly and legal expert assessments of the UOC’s affiliation with the ROC. As a result of the study, typical patterns in the activities of UOC leaders are identified – ranging from controlled pilgrimages and symbolic acts of loyalty to the reception of ROC functionaries, the dissemination of sacralized texts imbued with imperial meanings, and participation in international ideological events. The practical significance of the work consists in the use of its findings for the educational purposes, for enhancing religious-studies and ethical literacy, and for strengthening the security resilience of Ukrainian society. The conclusions emphasize that the affiliation of UOC discourse with Russian imperial narratives constitutes a systemic social and security challenge to the sovereign self-regulation of Ukraine.

Keywords: *Ukrainian Orthodox Church of Moscow Patriarchate (UOC), Russian Orthodox Church (ROC), Russkiy mir ideology, high-ranking clergy, symbolic governance, pattern analysis, religious security, imperial narratives, social practices, Russian – Ukrainian war.*

Вступ. Тривала травма, незалежно від того, чи вражає окрему особу, чи цілу спільноту, ніколи не обмежується лише її суб'єктивністю. Вона радикально трансформує й інтенції її життєвого світу: пронизує мову, комунікативний етос, позначається на світогляді. Стан хронічного страждання та екзистенційного і / чи культурно-ідентичнісного приниження нерідко відбирає в особи або спільноти внутрішню й діяльнісну злагожденість. І вона вдається до пошуку резонансу в символах, здатних відновити уявну цілісність. Однак саме тут часто трапляється драматична підміна: гуманістичне і творче вже такі вихолощені, що поступаються субстантивності «хворобливості». А те, що належало б здолати через рефлексію та критичне осмислення, навпаки, стає частиною внутрішньої структури особистостей і груп та виявляє себе у практиках фанатизму, відданості інстанціям і символам несвободи й експансії. Серед носіїв таких «метастаз» травми і досі – цілі спільноти, уярмлені свого часу (в поколіннях) російською імперською тиранією. Зрештою, буття України, принаймні від 2014 р., – це процес болісного зіткнення вектора до вивільнення з рецидивами травми, які підсилюються інтенсивними діями джерела травмування – Росії, котра в останнє десятиліття путінської влади цілком повернулася до тоталітарного і цивілізаційно-руйнівного образу.

Ще Анрі Бергсон у праці «Два джерела моралі та релігії» дійшов висновку, що в закритих суспільствах громадяни «тримаються разом, не дбаючи про решту людства, завжди перебуваючи у стані готовності до нападу чи оборони, фактично приречені на постійну воєнну налаштованість» [34, с. 229]. І саме певність у владному праві такого суспільства, ланцюжком внутрішньої покори схожого на мурашник [див.: 34, с. 66], спонукає його членів триматися за так звану статичну форму релігійності, де головне – чітка демаркація «свої / чужі» й використання образу Бога для сакралізації свого колективно-егоїстичного, зокрема й для артикуляції нібито «праведності» потенційної перемоги у війні, хай навіть це суспільство є агресором і загарбником [див.: 34, с. 118].

Цей механізм влучно ілюструє використання і в минулому, і в наш час певних типів релігійності для «освячення» права сили, зокрема в Росії. Але ще гіркіша іронія полягає в тому, що досі певна частка громадян України залишається залучена в цю систему «легітимізації» імперських претензій. Маємо підстави стверджувати: описану ціннісно-психологічну анти-динаміку часто демонструють саме ті з наших співгромадян, для яких і нині залишаються ціннісним орієнтиром слово й приклад церковних лідерів Української Православної Церкви Московського Патріархату (далі – УПЦ).

Е. Фромм писав: «Відчай людського автомата є сприятливим ґрунтом для політичних цілей фашизму» [35, с. 239]. Саме серед адептів УПЦ бачимо істотну питому вагу індивідів, котрі добровільно редукують свій «духовний» інтерес до стану соціальної автоматизованості. А їхній контакт із конструктивними цінностями і своїми справжніми потребами є корозійним. Така спільнота не є чимось соціологічно сталим і, безперечно, наявні приклади долання цього стану й руху до ціннісної реабілітації. А проте і тепер в Україні є відчутний сегмент громадян, готових ігнорувати ціннісно очевидне, підтримуючи деструкцію, втілену у прямій чи опосередкованій («сакралізованій») лояльності до смислів ідеології агресора.

І, звісно, на консервацію таких реалій істотно впливає позиція предстоятеля УПЦ та інших її лідерів – його однодумців. Через слово, санкцію або табу вони конструюють межі «свого» та «ворожого», навіюючи пієтет до ореолу «святості істини», презентантами якої вони себе вважають. В умовах війни Росії проти України бачимо, як публічні виступи або жести церковних діячів здатні спрямовувати афекти великих груп людей. Церковні функціонери УПЦ не просто реалізують тривання традиції. Вони, власне, формують важелі ціннісного (і практичного) реагування на соціальну реальність з боку підлеглих їм вірян.

Актуальність і наукова новизна дослідження. Окреслені тенденції потребують ретельної аналітичної праці із презентації

суспільству справжньої їх суті, адже нерідко риторика ідеологічних інстанцій у межах корпоративного моноліту згаданої церковної юрисдикції декларативно «моралізує» і «сакралізує» діяльність її функціонерів та застосовує, за словами Ф. Бекона, «ідоли печери та ідоли театру». Унаслідок цього в очах певної частини пастви деструктивний соціальний нарратив і праксис постають як варті «довіри» й «відданості». Для рефлексивно-емпіричного дезавування дієвості цих «ідолів» вважаємо евристичним застосування в цьому дослідженні патернового аналізу. Саме він і націлений на здобуття аспекту наукової новизни статті: опредметнюючи типологічно характерне в діяльності релігійних лідерів УПЦ, виявляємо точні вектори їхніх ідеологічних, геополітичних орієнтацій та на доповнення до наявних фахових і правових експертиз щодо афілійованості УПЦ стосовно РПЦ [8; 21] систематизуємо та впроваджуємо в науковий обіг матеріал конкретних сьогоденних практик. Це переводить експертність у реальну соціальну площину.

Стан дослідження проблеми. Окреслимо актуальні тематично релевантні публікації в науковому дискурсі з проблеми. Евристично цінною видається робота Л. Филипович, В. Титаренко, О. Горкуші [32]. Акцент авторок на значущості етико-громадянської контекстуалізації релігієзнавчих студій в Україні спонукає тримати у фокусі дослідницького інтересу не лише теоретичну дієвість аналізу, а й гуманітарно-безпекову роль наукових висновків в екзистенційно межевій ситуації оборони від російського агресора.

Значущою є й розвідка групи дослідників В. Мудракова та ін. [36]. Ця стаття концептуалізує критерії ідентичнісних рис православних спільнот України і співвідносить декларативне та діяльнісне, тримаючи в контекстовій оптиці обрій безпекових очікувань громадян України.

Безперечно, вагомим внеском у дискурс є релігієзнавча експертиза, здійснена 2023 р. І. Козловським, О. Саганом, А. Смирновим, Л. Филипович, Є. Харьковщенком, Ю. Чорноморцем, В. Кочубей [8]. Евристичним є її канонічно-богословський кон-

текст, тим часом наше дослідження концентрується на соціально-комунікативних і практично-ціннісних виявах зв'язків УПЦ з ідеологією агресора.

Ми частково спираємося на опис релігієзнавчих спостережень одного зі співавторів, здійснених в експертних публікаціях на порталі «Релігійно-інформаційна служба України» [2; 3; 4; 5; 6].

Як предмет рефлексії до емпіричної бази статті залучено також цілий спектр заяв, декларацій, новинних сповіщень офіційних ресурсів РПЦ та УПЦ упродовж 2012–2025 рр., значна частина яких науково аналізується вперше.

Мета і завдання дослідження. Відповідно, у цій статті маємо на меті виявити та емпірично увиразнити ключові патерни ціннісно-сміслової афілійованості верхівки УПЦ щодо наративів і практик «руського мира». Завдання такої рефлексії, крім теоретичної настанови, звісно ж, полягає і в артикуляції безпекового ефекту – сприяти зміцненню інформаційно-просвітницького й методологічного ресурсу запобігання подальшим ідеологічним та фізичним інвазіям Росії.

Методологічно ми ґрунтуємося на баченні релігійних інституцій як суб'єктів символічного управління, від самовизначення яких (включаючи й індивідуальну волю лідерів) залежить етична дієвість відповідних спільнот у суспільстві. Осмислюємо предметність дослідження в концептуальному вузлі: цінності / символічна комунікація / соціальна практика / безпекова роль для суспільства. Збалансовуємо релігієзнавчі засади об'єктивності та незаангажованості з етичною увагою до гуманітарних і безпекових запитів українського соціуму, що потерпає від несправедливої агресії Росії та обстоює у війсьній боротьбі свій суверенітет. Доповнюємо ці дослідницькі орієнтири критичним дискурсивним аналізом з увагою і до наративних, і до естетичних та жестово-комунікативних вимірів практик лідерів РПЦ та УПЦ.

Виклад основного матеріалу. За дослідженням Центру Разумкова, у 2021 р. декларували свою належність до УПЦ 13% респондентів у масштабі України (без окупованих територій), а у

2024 р. – вже лише 5,5%. Однак, на нашу думку, безпосередньо чи опосередковано зазнає впливу наративів УПЦ дещо більша частка громадян держави. Адже деякі особи можуть бути парафіянами храмів УПЦ, але не позначати в анкеті належність до УПЦ МП через те, що прагнуть продемонструвати реальну чи маніпулятивну незгоду з віднесенням структури до Московського Патріархату. Також час від часу можуть опинятися на церемоніях, ритуалах, проповідях УПЦ і ті громадяни, котрі позиціюють себе як «просто православних». Ще одна категорія – це деякі з тих вірян, які заявляють про належність до автокефальної Православної Церкви України, однак або через недостатню релігієзнавчу грамотність, або через відсутність у місцевості проживання парафії ПЦУ – свідомо чи несвідомо стають учасниками комунікації у громадах УПЦ. Те саме дослідження Центру Разумкова зафіксувало, що хоч у 2024 р. позитивно ставилися до УПЦ набагато менше опитаних, ніж до ПЦУ чи УГКЦ, а проте все одно це відчутний сегмент суспільства, а саме – 13,3%. А ще одне соціологічне опитування (служби «Социс»), здійснене у 2025 р., наводить прихильників УПЦ як 18,3% серед респондентів, які вважають себе православними. Довіряє або скоріше довіряє предстоятелю УПЦ Онуфрію Березовському майже чверть (23%) від загального числа опитаних.

В умовах воєнних загроз наведені кількісні дані не є мало значущими. Отже, звернімося до аналізу емпіричного ресурсу крізь призму патернів символічної маніфестації лідерами УПЦ своєї соціально-ціннісної позиції.

Патерн 1

Візуальний образ. У палацовому розкішному інтер'єрі церковний першоієрарх поважного віку, зодягнутий у білий кукіль, приймає за величезним столом дітей. Емоційно-психологічний декор нібито максимальної опіки. Діти, чия поведінка координується дорослими кураторами, залучені в ритуал вдячності, у позірність щирості та гармонії. Офіційний сайт Російської Православної Церкви сповіщав 3 листопада 2015 р.: «Святіший патріарх Кирил зустрівся з юними паломниками з України... Святіший владика також

поділився з дітьми своїми спогадами про навчання в школі та звернувся до дітей зі словами батьківської настанови про значення православної віри та доброти в житті людини» [23]. А ось із новини від 6 листопада 2018 р.: «Під час зустрічі зі святішим патріархом Кирилом діти виконали українські пісні й танці та вручили його святості коровай і подарунки, виготовлені власноруч» [24]. І від 3 листопада 2019 р.: «Святіший патріарх Кирил висловив вдячність ігумені Серафимі та всім, хто був причетний до організації паломницької поїздки» [20].

Маємо втілену фабулу контрасту між ізольованим фіктивним мікрокліматом «набуття безпеки» і реальною деформацією ціннісних критеріїв. Як видно з наведених текстів новин, таких поїздок з 2015 по 2019 рр. було не менше трьох. Росія на той час уже здійснила міжнародні злочини проти України й український Парламент визнав її державою-агресоркою. «Патріарх московський Кирил цілковито лояльний, ба більше, заохочувальний до політики Путіна. Саме він – ключовий ідеолог доктрини «русского мира» [7, с. 211].

Прикметно, що ще 2012 р. на зустрічі з російським диктатором предстоятель РПЦ не просто висловив «кредо» відданості словам і діям Путіна, а навіть продемонстрував, що долучений до їх стратегічного програмування. У публічному виступі, здійсненому в період, коли російська держава вже мала за собою досвід воєнного насильства в Чечні та збройної агресії проти Грузії, московський патріарх не лише не дистанціювався від цих практик, а надав їм позитивного символічного значення. Він з пафосом говорив про роль путінської політики в нібито виправленні історичної «кривизни» [див.: 9].

Промовисто й те, що Кирил закликав інтеріоризувати мілітарну амбітність держави в душі потенційних солдатів через повернення до ідеологізації виховання [9]. Це, мабуть, нечувано для етосу християнського ієрарха, але чинний московський патріарх перейшов цю межу ще тоді, у 2012 р.

Наприклад, як вартий відродження виховний взірць він загадав радянські пропагандистські фільми про спецслужби, де давався естетизований образ діяльності тоталітарного апарату примусу [9]. Декларування цінності цього ідеологізму означає реставрацію такого типу колективної свідомості, де критичне моральне судження поступається лояльності до великодержавної сили, а насильство та жертвність громадян заради цієї великодержавності – символічно й культурно виправдовується. У такий спосіб релігійна риторика зрікається універсального морального орієнтира. І замість обмежувати авторитарну владу, релігійна інституція легітимує її практики (навіть якщо вони агресивні) та формує в суспільства настанову сприймати подальше насильство як логічний і нібито виправданий рух історії.

Чи могла у 2015 р. і пізніше не бачити цього очільниця синодального відділу УПЦ «Місія Церква та культура» Серафима Шевчик, котра й організувала візити до Москви та супроводжувала дітей? Звісно, вона це бачила. Як бачила і результати втілення такої настанови московського патріарха і всієї ідеології РПЦ, коли ціла низка так «вихованих» громадян Росії очолили в 2014 р. в Україні загарбницькі дії, що відкрили десятиріччя масових смертей та воєнних страждань. Однак це не спиняло в куруванні візитів українських дітей на «уклін» до московського «прелата». Також цим (та аналогічними діями й словами) Серафима Шевчик транслювала в українське суспільство оманливий наратив «благородності» намірів і рішень Гундяєва. Зрештою, це саме робив упродовж 2014–2021 рр. і предстоятель УПЦ Онуфрій: відомі факти десятків його візитів у той період до держави-агресорки, участі в різноманітних церемоніях, де бували також присутні і чиновники путінської вертикалі, і російські військові. Митрополит Онуфрій регулярно з нагоди річниць інтронізації патріарха Кирила та інших дат виголошував у Москві у храмі Христа Спасителя хвалебні адреси, звернені до московського патріарха від імені Синоду РПЦ, постійним і другим за вагою після Кирила членом якого Онуфрій був. Конкре-

тизація й підтвердження достеменності всіх фактів надана нами у публікаціях [5; 6].

Симптоматично: станом на грудень 2025 р. Серафима Шевчик залишається на тій самій посаді в керівництві культурними практиками в УПЦ [див.: 26], а митрополит Онуфрій Березовський (хоч і позбавлений громадянства України) і нині очолює УПЦ та через її численні ресурси впливає на свідомість та поведінку громадян України. Ситуацію можуть змінити юридично-правові ухвали судових органів в руслі дії закону України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій». Однак це ще перспектива майбутнього, а ідейний вплив на свідомість громадян України з боку функціонерів УПЦ здійснюється щоденно тут і тепер.

Патерн 2

У липні 2024 р. до селища Красноільськ Чернівецької області прибув із візитом ієрарх з Молдови Патрокл Поромбок. Ця подія задокументована на офіційних ресурсах українських церковних структур. Світлини з офіційного сайту УПЦ [31] та ФБ-сторінки «Вірні Чернівецько-Буковинської єпархії» [11] фіксують вистелений килимок із квітів, вручення букетів, усмішки вірян, атмосферу близькості та загальної радості. Під час богослужіння гостеві делегували виголосити проповідь, що виявляє свідоме прагнення організаторів (єпископів і священників УПЦ в Чернівецькій області) надати йому виховної ролі щодо громади. Візуально естетика гостинності й солідарності набуває тут матеріальної та часової густини.

Проте справжнє розуміння того, що відбувалося, неможливе без уваги до хронологічного та ціннісно-сміслового контексту. За три місяці до візиту в Україну цей священнослужитель дістав у Москві кар'єрне підвищення від патріарха Кирила Гундяєва й виголосив перед ним панегіричні слова [див: 27]. У реаліях благословіння війни московським патріархом, героїзації воєнного насильства та надання йому сакрального значення [див.: 22; 28] візит лояльного до Гундяєва духовного «собрата» і радісне прийняття його

українськими священнослужителями виглядає як інтервенція ворога в тил країни, що обороняється, а дії кліру УПЦ – як колаборація з ворогом.

Підкреслимо, що це не є поодиноким фактом, а саме: патерн – регулярно повторюваний акт приймання та відзначення верхівкою УПЦ функціонерів РПЦ (вже після лютого 2022 р.). Достатньо відзначити, що і в наші дні Україну для участі в церемоніях УПЦ регулярно відвідує чинний член керованої вікарієм московського патріарха синодальної комісії Московського Патріархату – архієпископ Петру Мустяце [див.: 1]. А постійний член Синоду РПЦ, громадянин Росії (за його власним підтвердженням) митрополит Владімір Кантарян, котрий і в 2025 р. регулярно працює на засіданнях Синоду в Москві, був у 2022 і 2025 рр. нагороджений відповідно до грамот митрополита Онуфрія орденами з формулюванням «За заслуги перед УПЦ». Тим часом на засіданнях московського Синоду за участі Владіміра Кантаряна приймаються також і злочинні рішення щодо парафій і єпархій на окупованих Росією українських територіях. Детальніше відповідні кейси з підтверджувальними посиланнями на офіційні сповіщення розкрито в недавній публікації співавтора цієї статті [див.: 6].

Патерн 3

Місто Чернівці, 13 квітня 2025 р., свято Входу Господнього в Єрусалим. У Свято-Введенському жіночому монастирі на полиці храмової крамниці були представлені для продажу вірянам два ідентичні за змістом молитовники [див.: 2]. Обидва видання, випущені в Україні вже через майже два десятиліття після здобуття незалежності, містять розділи «Молитвы за Отечество» [19, с. 512] та «Молитвы за воинов» [19, с. 523]. Заголовок першого розділу уточнює, яка саме держава іменується «Отечеством» (навмисне наводжу мовою оригіналу): «Молитва о спасении державы Российской и утолении в ней раздоров и нестроений» [19, с. 512]. Одна із цих книжок була видана у Краматорську, друга – в Почаєві. Вихід видання 2009 р., як зазначається на титульній сторінці, офіційно благословив архієреї УПЦ Филип Осадченко, який тоді займав відпо-

відальну посаду голови синодального відділу релігійної освіти, катехізації та місіонерства. Прикметно, що й наприкінці 2025 р., він продовжує посідати ту саму значущу адміністративну позицію в церковній вертикалі [26]. На прикладі цих видань простежується стабільність церковної ієрархічної політики та практики, спрямованих на залучення релігійної діяльності в контекст трансляції політичних і ціннісних орієнтацій «руського мира» і російської імперськості упродовж усього періоду державної незалежності, ба більше – і під час повномасштабної війни Росії проти України. У цей патерн вписується й шанування в УПЦ (навіть під час війни) тих політично канонізованих постатей, які мають символічне значення для російських великодержавних фантомів, котрі проявляють себе смертоносністю і руйнуваннями. Наприклад, і досі у згаданому монастирі Чернівців, як і в багатьох храмах України, є культ імператора Ніколая II, що, серед іншого, «уславився» підтримкою шовіністичного «Союзу русского народа» [див.: 2; 3]. І у липні 2025 р. на куруваному Києво-Печерською Лаврою You tube каналі «Витражи. О вере в красках» публікується відеоролик керівника справ УПЦ митрополита Антонія Паканича [25], де оспівуються останні з династії Романових, котрих сучасні ідеологи російської неоімперськості вважають символом «праведності ідеалів єдиної та неподільної».

Патерн 4

У жовтні 2024 р. впливовий ієрарх, митрополит Запорізький і Мелітопольський УПЦ Лука Коваленко виступив у столиці Сербії Белграді з доповіддю на конференції [15], організованій Центром російських досліджень – структурою, що системно працює на презентацію та інтелектуальне обслуговування російських політичних і цивілізаційних наративів за межами Росії. Текст доповіді Луки було оприлюднено на офіційному сайті Російської Православної Церкви [12]. Отже, то не приватна богословська рефлексія, а елемент узгодженого ідеологічного наративу. Сам по собі цей ланцюг: організатори / майданчик, подальша публікація в державі, що розв'язала війну, – промовистіший за будь-яку окрему

тезу виступу. Він засвідчує інкорпорованість українського церковного лідера у виробництво дискурсу, що функціонує для виправдання збройних дій держави-агресора і покликаний забезпечити їй культурну та символічну «легітимацію».

Звісно, попри половинчасті декларації УПЦ про нібито розрив із Москвою, в доповіді митрополита звучить апологія Російської Церкви і ціннісне протиставлення їй Вселенського Патріархату (в негативному, за задумом автора, ключі). Зміст доповіді демонструє особливу міру цинізму. В умовах повномасштабної війни Росії проти України в тексті відсутнє саме поняття цієї війни як катастрофи. Немає згадки ані про агресію Росії, ані про відповідальність московського патріарха і Синоду, ані про жертв війни і їхній масштаб. Натомість центр ваги перенесено на критику Вселенського Патріархату, на риторику «канонічних загроз», «папізму» та уявної еклезіологічної кризи. Тож реальність масового насильства (за яке відповідальні і Росія як держава, і РПЦ як нарративна сила) витісняється конструкцією, яка створює ілюзію головної проблеми не там, де вона насправді наявна. Те, що має бути назване, не називається; те, що є похідним і другорядним, проголошується центральним. Біле оголошується чорним. Подивімося хоча б на це формулювання ієрарха з України: «Основний удар спрямовано на Російську Церкву та Церкви Балканського регіону, які є найсильнішими противниками унії й владних амбіцій Фанара, що привносять «димну пиху світу цього»... Мета Константинопольського Патріархату – послабити ці Церкви шляхом їхнього дроблення та ізоляції на міжнародному рівні (зокрема, цей процес ми вже спостерігаємо в країнах Балтії)» [12]. Особливо показово, що така риторика цілком сумісна з офіційною позицією РПЦ, адже доповідь опублікували на її офіційних ресурсах. Ми цілком розуміємо масштаб попереднього цензурування всього, що потрапляє на сайт цієї тоталітарної релігійної організації в тоталітарній країні. І якщо доповідь Луки знайшла собі там публікаційне місце, то з її тезами у верхівці РПЦ цілком згодні.

Додамо ще промовистий нюанс. Один із учасників цієї самої конференції – професор-правник Зоран Чворович, котрий під час повномасштабної війни бере активну участь у пропагандистських заходах у Росії, вже у назві своєї доповіді чітко формулює: «...УПЦ *Московського Патріархату*» [15]. Він також не приховує, що причиною агресії щодо України стала непоступливість значної частини українських православних і її вибір не бути «під Москвою». Ось як він солідаризується із цинізмом агресора: «Зіткнення в Україні, серед іншого, має й значну церковну вимірність, яка є первинною порівняно з воєнною, адже вона вторгається у сферу ідентифікаційної конверсії українського населення, а та, своєю чергою, і передувала, і уможливила вибух збройної фази цього конфлікту» [15]. Участь у заході під егідою белградського Центру російських студій, на ресурсах якого щодо російської політики лише пропагандистська хвалебність і взагалі немає критики на її адресу за розв'язану війну, засвідчує, що такий впливовий архієрей УПЦ, як Лука, солідарний із позицією організаторів.

Прикметно, що крім згаданої участі у 2024 р., митрополит Лука виступав на конференціях у Сербії і в 2025 р. [див.: 13; 14]. Разом із Лукою в березневій 2025 р. конференції під егідою Центру геостратегічних студій брав участь відкритий колаборант ворожої держави – громадянин України, журналіст Руслан Калинчук, котрий нині проводить у Росії рашистські пропагандистські форуми, перебуваючи в розшуку СБУ. А організаторка грудневої конференції 2025 р. Драгана Тріфкович (генеральна директорка згаданого Центру) у 2025 р. брала участь в ефірі російського армійського телеканалу «Звезда» [10] і солідаризувалася з воєнними діями Росії в Україні.

Висновки. Висновуючи, маємо підстави стверджувати таке. Українська Православна Церква Московського Патріархату упродовж усього періоду від початку 1990-х і дотепер регресує до замкненого типу солідарності (ритуали покори, сакралізація ієрархії, відтворення імперських політизованих міфів під виглядом «традиції»). Самоусвідомлення та практики і її керівного ядра, і

багатьох рядових священників та вірян доволі комплексно відповідають типологічному образу «статичної релігійності», аналізованій ще А. Бергсоном. Такий тип релігійності неминуче корелює із закритим соціумом, чим і пояснюється принципова нездатність теперішніх лідерів УПЦ розірвати з російськими контекстами. А всі вербальні декларації про розрив дезавуюються фактами системної ідентичності мислення й етосу тих функціонерів, в руках яких нині реальна влада в УПЦ, із орієнтирами верхівки РПЦ.

Проаналізовані типові для чільних діячів УПЦ практики – від символічно контрольованих паломництв дітей у Москву (уже в час, коли Росія стала державою-агресоркою щодо України) до продажу у храмах (навіть під час повномасштабної війни) книжок із молитвами за Росію як «Батьківщину» та її військових – становлять не просто сукупність ексцесів: це впорядкована система ціннісної афілійованості. Тут ключові церковні провідники авторитарно і часто маніпулятивно «адмініструють» сакральний ресурс, що дисциплінує свідомість адептів, і санкціонує «нормалізацію» взаємодії із представниками ідеологічної структури агресора – Російською Православною Церквою.

Використання церковних середовищ для ледь завуальованої ретрансляції ідеології «русского мира» під час війни ми кваліфікуємо як різновид символічного насильства. Його ефект – паралізація здатності спільнот, підлеглих керманічам УПЦ, здійснювати критичну рефлексію та автономну аргументовану моральну оцінку. Це має горизонтом свідомий чи підсвідомий намір консервації інвазії (принаймні ідентичнісної).

Тож сутнісна підросійська афілійованість УПЦ – то аж ніяк не рафінований показник конфесійної чи юрисдикційної різноманітності, а соціальний виклик, який уже не раз засвідчив свою анти-безпекову дієвість та становить загрозу суверенній (і політичній, і ціннісній) саморегуляції українського суспільства. У руслі цього, крім юридично-правових дій держави з усунення такого стану (які мають свою і часову, і бюрократичну інерцію), для науковців-гуманітаріїв та інших інтелектуалів важливо шляхом про-

світництва та популяризації релігієзнавчої й етичної грамотності сприяти еволюції свідомості локальних спільнот, зокрема й окремих священників та архієреїв УПЦ (тих із них, котрі відчують й усвідомлюють імунітет проти системної залученості в русскомірні практики і готові його розвивати). А явно задіяні у практики «русского мира» функціонери УПЦ мають бути, на нашу думку, позбавлені можливості наративно та адміністративно впливати на громадян.

У синергії наукового аналізу та соціально-практичної ролі релігієзнавства і вбачаємо *перспективи* подальших розвідок із цієї проблематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Архиепископ Унгенский и Ниспоренский Петр принял участие в заседании Синодальной Комиссии 26 мая 2025 г. *Episcopia de Ungheni si Nisporeni*. URL: <https://surl.li/ielshg> (дата звернення: 19.12.2025).
2. Бродецький О. Жах смислового дисонансу: русській мір як система в житті УПЦ. *Релігійно-інформаційна служба України*. 15 квітня 2025 р. URL: <https://surl.cc/klpvck> (дата звернення: 18.12.2025).
3. Бродецький О. Тавро «російського світу». І на землі, і над землею, і під землею? *Релігійно-інформаційна служба України*. 15 квітня 2025 р. URL: <https://surl.li/ykspns> (дата звернення: 18.12.2025)
4. Бродецький О. Високопреосвященний архицинізм. *Релігійно-інформаційна служба України*. 15 квітня 2025 р. URL: <https://surl.li/iffmkj> (дата звернення: 18.12.2025 р.)
5. Бродецький О. Чорно-жовто-білий Онуфрій *Релігійно-інформаційна служба України*. 2 грудня 2025 р. URL: <https://surl.li/lsnvct> (дата звернення: 19.12.2025).
6. Бродецький О. Гундяєвським «генералам» ордени і квіти – в Україні під час війни. 12 вересня 2025 р. URL: <https://surl.li/mnxxdt> (дата звернення: 18.12.2025).
7. Бродецький О. Консервація травми: ідеологічні важелі «русского міра» в естетиці практик УПЦ МП під час війни. *Світоглядно-ціннісні засади соціальної інтеграції й інклюзивні практики в Україні*.

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 30–31 жовтня 2025 р.) Чернівці : ЧНУ імені Ю. Федьковича, 2025. 322 с.

8. Висновок релігієзнавчої експертизи Статуту про управління Української Православної Церкви на наявність церковно-канонічного зв'язку з Московським патріархатом. URL: <https://surl.li/uxswod> (дата звернення: 18.12.2025).

9. Выступление Патриарха Кирилла 8 февраля 2012 г. *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://surl.li/wvgsei> (дата звернення: 18.12.2025).

10. Драгана Трифковић за ТВ Звезда: САД координишу испоруке српског оружја Кијеву. Центар за геостратешке студије. URL: <https://surl.li/adzeuw> (дата звернення: 19.12.2025).

11. Красноільськ 15 липня 2024 р. Допис у соцмережі Facebook на сторінці «Вірні Чернівецько-Буковинської єпархії». URL: <https://surl.li/zwkqqu> (дата звернення: 18.12.2025).

12. Лука, митрополит Запорожский и Мелитопольский. Украина как апробационная площадка для новой унии: угрозы и пути преодоления. *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://surl.li/ecsblg> (дата звернення: 19.12.2025).

13. Међународна конференција: Константинопольски патријархат као инструмент политике, рушилачка делатност патријарха Вартоломеја. *Центар за геостратешке студије*. URL: <https://surl.li/gqxflf> (дата звернення: 18.12.2025).

14. Међународна конференција «Распеће Православља у 21 веку: Духовни ратови, екуменистичка офанзива и глобална политика». Центар за геостратешке студије. URL: <https://surl.li/gqxflf> (дата звернення: 18.12.2025).

15. Одржана научна конференција «Утицај Цариградске патријаршије на судбину православља у Украјини». *Универзитет Београду*. URL: <https://surl.li/hlmwue> (Дата звернення: 18.12.2025).

16. Патријарх Порфирије разговарао са председником Руске Федерације Владимиром Путином. *Српска Православна Црква*. URL: <https://surl.lu/vwprizu> (дата звернення: 18.12.2025).

17. Патријарх Порфирий привітав Митрополита Онуфрія з річницею інтронізації. *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ*. URL: <https://surl.li/cc/smetsu> (дата звернення: 18.12.2025).

18. Патріарх Сербський Порфирій привітав Митрополита Онуфрія з днем тезоіменитства. *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ*. URL: <https://surl.li/upkomd> (дата звернення: 18.12.2025).

19. Полный православный молитвослов на всякую потребу. Краматорск : Тираж-51, 2009. 656 с.

20. Предстоятель Русской Церкви встретился с юными паломниками с Украины. *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://surl.lu/wqosab> (дата звернення: 18.12.2025).

21. Результати дослідження щодо питання наявності ознак афілійованості Київської митрополії Української Православної Церкви з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена. URL: <https://surl.lt/ypsddu> (дата звернення: 18.12.2025).

22. РПЦ благословила іконою Богородиці на війну в Україні. *You Tube*. URL: <https://surli.cc/btixuk> (дата звернення: 18.12.2025).

23. Святейший Патріарх Кирилл встретился с юными паломниками с Украины. *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://surl.li/oegaxl> (дата звернення: 18.12.2025).

24. Святейший Патріарх Кирилл: каждый день я молюсь за Украину. *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://surl.lu/jbzcqm> (дата звернення: 18.12.2025).

25. Святыя Царственныя Стратотерпы. Рассказывает митр. Антоний (Паканич). *You Tube канал «Витражи. О вере в красках»*. 16 июля 2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Sik5g420rGE> (дата звернення: 18.12.2025).

26. Синодальні відділи. *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ*. URL: <https://surl.lt/oghlwg> (дата звернення: 18.12.2025).

27. Слово архимандрита Патрокла (Поромбака) при наречении во епископа Дондюшенского 16 апреля 2024 г. *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://surl.lt/gqidpa> (дата звернення: 18.12.2025).

28. Слово Патриарха Кирилла в главном храме Вооруженных сил РФ 3 апреля 2022 г. *Русская Православная церковь: официальный сайт МП*. URL: <https://surl.li/zrxrcw> (дата звернення: 18.12.2025).

29. Соціально-політична ситуація в Україні. *SOCIS*. Червень 2025 р. URL: <https://surl.lu/tscoii> (дата звернення: 19.12.25).

30. Українське суспільство, держава і церква під час війни. Церковно-релігійна ситуація в Україні – 2024 (інформаційні матеріали). *Раєзмовок центр*. URL: <https://surli.cc/biuebg> (дата звернення: 19.12.2025).

31. У селищі Красноільськ на Буковині освячено ще один храм. *Українська Православна Церква. Синодальний інформаційно-просвітницький відділ УПЦ*. URL: <https://surli.lu/srnvwv> (дата звернення: 18.12.2025).

32. Филипович Л., Титаренко В., Горкуша О. Контекстуалізація як один із головних методологічних підходів релігієзнавчого дослідження в період російсько-української війни. *Філософська думка*. 2023. № 1. С. 7–25.

33. Шевчик Серафима. *Допис у соцмережі Facebook* (16.11.2025). URL: <https://surli.lu/gdqbis> (дата звернення: 18.12.2025).

34. Bergson H. The two sources of morality and religion. London : Macmillan and co., limited, 1935. 279 p.

35. Fromm E. *Ucieczka od wolności*. Warszawa : Czytelnik, 1978. 275 s.

36. Mudrakov V, Pavliuk O., Dudchenko V., Hapchenko O. Ukrainian Orthodox : National Identification of Churches During the Russian-Ukrainian War. *Annals of the University of Bucharest. Political Science Series*. 2025. № 24(2). P. 177–210.

37. Ukrainian Orthodox: National Identification of Churches During the Russian-Ukrainian War. *Annals of the University of Bucharest. Political Science Series*. 2025. Vol. 24(2). P. 177–210.

REFERENCES

Archbishop Peter of Ungheni and Nisporeni participated in the meeting of the Synodal Commission on May 26, 2025. (2025). *Episcopia de Ungheni si Nisporeni*, December 19. Retrieved from <https://surli.li/ielshg>. [In Ukrainian].

Brodetskyi, O. (2025, April 15). The horror of semantic dissonance: The “Russian world” as a system in the life of the “U”OC. *Religious Information Service of Ukraine*. December 18, Retrieved from <https://surli.cc/klpvck>. [In Ukrainian].

Brodetskyi, O. (2025, April 15). The stigma of the “Russian world”: On the earth, above the earth, and under the earth? *Religious Information Service of Ukraine*. Retrieved from <https://surli.li/ykspns>. [In Ukrainian].

Brodetskyi, O. (2025, April 15). High arch-cynicism. *Religious Information Service of Ukraine*. Retrieved from <https://surl.li/ifjmkj>. [In Ukrainian].

Brodetskyi, O. (2025, December 2). Black–yellow–white Onufrii. *Religious Information Service of Ukraine*. Retrieved from <https://surl.lt/lsnvtc>. [In Ukrainian].

Brodetskyi, O. (2025, September 12). Orders and flowers for Gundyayev’s “generals” – in Ukraine during the war. *Religious Information Service of Ukraine*. Retrieved from <https://surl.li/mnxxdt>. [In Ukrainian].

Brodetskyi, O. (2025). Conservation of trauma: Ideological levers of the “Russian world” in the aesthetics of practices of the UOC-MP during the war. In *Worldview and value foundations of social integration and inclusive practices in Ukraine* (Proceedings of the international scientific-practical conference, Chernivtsi, October 30-31, 2025). Chernivtsi: Yurii Fedkovych Chernivtsi National University. [In Ukrainian].

Conclusion of the religious studies expert examination of the Statute on the Governance of the Ukrainian Orthodox Church regarding the presence of a church-canonical connection with the Moscow Patriarchate. (2025). Retrieved from <https://surl.li/yxswod>. [In Ukrainian].

Trifković, D. (2025). Dragana Trifković for TV Zvezda: The USA coordinates deliveries of Serbian weapons to Kyiv. *Center for Geostrategic Studies*. Retrieved from <https://surl.li/adzeuw>. [In Serbian].

Krasnoilsk, July 15, 2024. (2024). *Facebook post on the page Faithful of the Chernivtsi-Bukovyna Diocese*. Retrieved from <https://surl.li/zwkqqu>. [In Ukrainian].

International conference: The Patriarchate of Constantinople as an instrument of politics, the destructive activity of Patriarch Bartholomew. (2025). *Center for Geostrategic Studies*. Retrieved from <https://surl.li/gqxflf>. [In Serbian].

International conference “The Crucifixion of Orthodoxy in the 21st century: Spiritual wars, ecumenical offensive and global politics”. (2025). *Center for Geostrategic Studies*. Retrieved from <https://surl.li/gqxflf>. [In Serbian].

Scientific conference held: “The influence of the Patriarchate of Constantinople on the fate of Orthodoxy in Ukraine”. (2025). University of Belgrade. Retrieved from <https://surl.li/hlmwue>. [In Serbian].

Patriarch Porfirije spoke with the President of the Russian Federation Vladimir Putin. (2025). *Serbian Orthodox Church*. Retrieved from <https://surl.lu/vwpizuz>. [In Serbian].

Patriarch Porfirii congratulated Metropolitan Onufrii on the anniversary of his enthronement. (2025). *Ukrainian Orthodox Church, Synodal Information and Educational Department*. Retrieved from <https://surlu.cc/smetsu> [In Ukrainian].

Patriarch Porfirije of Serbia congratulated Metropolitan Onufrii on his name day. (2025). *Ukrainian Orthodox Church, Synodal Information and Educational Department*. Retrieved from <https://surl.li/upkomd> [In Ukrainian].

Results of the study on the presence of signs of affiliation of the Kyiv Metropolis of the *Ukrainian Orthodox Church with a foreign religious organization whose activity is banned in Ukraine*. (2025). Retrieved from <https://surl.lt/ypsddu>. [In Ukrainian].

Synodal Departments. *Ukrainian Orthodox Church, Synodal Information and Educational Department*. Retrieved from <https://surl.lt/oghlwg> [In Ukrainian].

Socio-political situation in Ukraine, June 2025. (2025). *SOCIS*. Retrieved from <https://surl.lu/tscoii> [In Ukrainian].

Ukrainian society, the state and the church during the war. Church and religious situation in Ukraine – 2024. (2025). *Razumkov Centre*. Retrieved from <https://surlu.cc/biuebg> [In Ukrainian].

Another church consecrated in the village of Krasnoilsk in Bukovyna. (2025). *Ukrainian Orthodox Church, Synodal Information and Educational Department*. Retrieved from <https://surl.lu/srnvwv> [In Ukrainian].

Fylypovych, L., Tytarenko, V., & Horkusha, O. (2023). Contextualization as one of the main methodological approaches of religious studies research during the Russian–Ukrainian war. *Filosofska dumka (Philosophical Thought)*, 1, 7-25. [In Ukrainian].

Shevchyk, S. (2025, November 16). Facebook post. Retrieved Dfrom <https://surl.lu/gdqbis> [In Ukrainian].

Bergson, H. (1935). *The two sources of morality and religion*. London: Macmillan and Co., Limited.

Fromm, E. (1978). *Ucieczka od wolności*. Warszawa: Czytelnik.

Mudrakov, V., Pavliuk, O., Dudchenko, V., & Napchenko, O. (2025). Ukrainian Orthodox: National identification of churches during the Russian–Ukrainian war. *Annals of the University of Bucharest. Political Science Series*, 24(2), 177-210.

Ukrainian Orthodox: National identification of churches during the Russian – Ukrainian war. (2025). *Annals of the University of Bucharest. Political Science Series*, 24(2), 177-210.

Стаття надійшла до видання / Received: 25.10.2025

Прийнято до друку після рецензування / Accepted: 19.12.2025

Опубліковано / Published: 31.03.2026